

939.A-490

SVEUČILIŠTE U MOSTARU

ZBORNIK RADOVA

ZNANSTVENO-STRUČNOG SKUPA

"PRAVCI RAZVOJA HRVATSKE ZAJEDNICE HERCEG-BOSNA"

Neum, 22. i 23. travnja 1993.

OSVRTI NA PROBLEME RAZARANJA, OBNOVE I RAZVOJA GRADOVA NA PODRUČJU HERCEG-BOSNE

SAŽETAK

Tema prezentiranog rada su problemi promjena koje se događaju našim gradovima posljednjih godina, sa aspekta funkcioniranja grada kao komunalnog sustava. Promjene su rezultat prelaska sa jednog političkog i gospodarskog sustava na drugi sa jedne strane, a sa druge nezapamćenih ratnih razaranja koja su se dogodila.

Također se obrađuju problemi koji su preduvjet kvalitetom pristupanju obnovi ratom razrušenih gradova. Rad globalno gledava probleme grada kao funkcionalnog upravljačkog sustava ne ulazeći detaljno u svaki pomenuti problem ili dio.

SUMMARY

Theme of presented work is the problems that happens to our towns last years, from aspect of town functioning as a communal system, to the other, as well as of unprecedented war demolitions that happened.

This work also treats problems which are prerequisites for high-quality access to repairing of destroyed towns. The work perceives problems of a town as a functional managing system, globally, without going in details of all said problems or parts.

URBICID

U povijesti su rijetki primjeri "urbicida", sustavnog i mišljenog razaranja grada. Pod ovim terminom podrazumijevamo razaranja grada koje je cilj odvijanja ratnih operacija, a ne njihova posljedica. Kartaga, Dresden, Hirošima, Warszawa ili Rotterdam² su srušeni ne da bi se u njima ubili ljudi i neutralizirale vojne instalacije. Jednostavno, uništavanjem grada kao najvećeg civilizacijskog produkta, htio se zaustaviti civilizacijski hod cijelog naroda, izbrisati njegovo korjenje i generacijama taložena najveća materijalna i kulturna dostignuća.

U posljednjem ratu protiv Republike Hrvatske i ratu u BiH povijest se ponovila nad mnogim selima i gradovima, dogodio se "urbicid". Sudbina Mostara je jedan od najboljih primjera. On nije srušen u ratu između dvije vojske, već su ga srušili kao svoje opredjeljenje i svoj cilj.

Za ovako postavljenu hipotezu postoje mnogi dokazi od kompletnog razaranja cijelih naselja u kojima za to vrijeme nije bilo vojnika do nevjerojatne činjenice da su oštećeni ili kompletno uništeni svi objekti pojedinih djelatnosti. Znači djelatnost, funkcija kao simbol je bila jedan od mnogih uzroka razaranja. Tako u vrlo kratkom vremenu uništavaju se ili se oštećuju svi sakralni objekti, nestaju svi osim jednog mosta, skoro svi hoteli (od devet šest je oštećeno, a tri kompletno uništena), općinski objekti (općina, sud, katastar, Zavod za urbanizam) nestaju, itd.

Mnogi su i drugi uzroci, a i dokazi da se u Mostaru dogodio "URBICID".

Tabela broj 1. zorno kroz razaranja javnih objekata prikazuje oblike i razmjere razaranja.

OBJEKTI	PRJE RATA	OŠTEĆENI	UNIŠTENI	NEOŠTEĆENI	% RAZARANJA
HOTELI	9	7	2	0	100
OPĆINSKI OBJEKTI	5	1	4	0	100
OBJEKTI KULTURNIH INSTITUCIJA	6	4	1	1	83
ROBNE KUĆE	3	1	2	0	100
MOSTOVI	13	1	11	1	92
SAKRALNI OBJEKTI KATOL. CRKVE	12	11	0	1	91

Tabela broj 1. Prikaz razaranja javnih objekata općine Mostar

1) Borislav Puljić, dipl. inž. arh., Javno poduzeće za obnovu i izgradnju Mostara

2) Lewis Mumford: Grad u historiji, Naprijed, Zagreb 1988; Grupa autora: Drugi svjetski rat, Narodna knjiga, Beograd 1980. i drugi izvori

Odgovor na ovo pitanje se dobija dešifriranjem slijedećih problema:

1. Šta su ciljevi obnove ?
2. Koji je metod korišten ?
3. Koji je sustav korišten u realizaciji ?
4. Koji su principi obnove usvojeni ?

Obzirom da postoje neke bitne razlike između naših gradova i gradova Europe iz pedesetih godina, iste je prethodno potrebno objasniti radi lakšeg razumijevanja problema.

Razlike prije svega potiču od višegodišnjeg pripadanja naših gradova, njihovog komunalnog sustava, njihove urbane slike krugu zemalja socijalističkog društvenopolitičkog sustava i načina gospodarenja, to jest njihovog utjecaja na grad.

Objašnjenje ovih promjena je ujedno i pretpostavka odgovora na prethodno postavljena pitanja, kao i pretpostavka davanja kompletnih rješenja u obnovi i razvoju gradova.

Neovisno od razaranja grad je već ušao u slijedeće procese promjena uzrokovane:

Novim gospodarskim sustavom

Novim političkim sustavom

Novim državnim sustavom

Novim urbanističko-komunalnim principima

Integracijom u svjetske procese.

Posljednih godina na našim prostorima su se dogodile povijesne promjene koje su dio svjetskih procesa. U okviru njih došlo je do niza promjena koje će imati temeljne uticaje na procese obnove razrušenih gradova i sela.

Isti bi uticaji postojali da i nije došlo do tragičnih razmjera razaranja, samo što će ovi sada biti vidljiviji i brži.

Pomenute promjene će imati uticaj na obnovu, ali u širem smislu i na cjelokupan urbanistički i prostorni razvoj, a što će se u krajnjem obliku rezultirati na promjenjenu sliku naših gradova i prostora.

Socijalistički planski način gospodarenja zamjenit će tržišno gospodarstvo. Ova će promjena najdirektnije uticati na organizaciju izgradnje, graditeljstvo kao gospodarsku granu, način planiranja prostora, način gospodarenja zemljištem, a posebno građevinskim, način gospodarenja objektima zajedničke komunalne potrošnje.

Sve ove promjene će se morati odvijati brzo zbog direktnog uklapanja u svjetske procese i svijet kao organizirani sustav, što će u nas izazvati njihov revolucionarni oblik.

Ove promjene će najdirektnije uticati na izmjenjenu sliku naših gradova i novi način njihovog funkcioniranja.

Dolazak do krajnjeg i optimalnog rješenja ("perioda sustavne harmonije i ekološkog mira") morat će proći kroz više faza, a kao normalna nameće se prelazna faza sa periodom anarhije u gradu kao komunalnom sustavu.

U političkom smislu (misli se na odnos politika - urbanizam) grad će doživjeti dvije promjene:

- Morat će funkcionirati kao poduzeće, u kojem će gradska "dobra" postati kapital, imat će svoju vrijednost i sa kojim će se morati gospodariti na način da se ostvari dobit koja će se usmjeravati na podmirenje ekoloških, estetskih i funkcionalnih zahtjeva grada, nastojeći iste pomiriti u harmoničan odnos.

- U gradu kao komunalnoj zajednici ljudi morat će doći do realizacije novih načina samoupravljanja na lokalnom nivou sa ciljem ostvarivanja uticaja na oblikovanje okruženja.

Novo stvorena država na našim prostorima morat će imati sve atribute države sa izgrađenim sustavom koji će omogućiti efikasno i racionalno sprovođenje opredjeljenja u komunalno politički kao i kontrolu cjelokupnog sustava i svih procesa, kako u horizontalnom tako i u vertikalnom smislu.

Integracijom u svjetske procese, kao i u svjetski sustav gradova doći će do uvođenja svih komunalnih i urbanističkih principa u naše gradove, kao i obrnuto od brzine njihovog uvođenja postat ćemo dio svjetskog sustava gradova, ili svijeta kao globalnog grada - urbanog sela.

CILJEVI OBNOVE

Svaka će komuna ponaosob odrediti ciljeve obnove, njene pravce, kao i prioritete. Međutim, postoje dva generalna cilja kojima treba težiti, a ujedno su i zajednički:

- Obnova se mora staviti u funkciju razvoja,
- Obnova i razvoj svih segmenata (građevine, infrastruktura, gospodarstvo, itd.) moraju biti međusobno usklađeni i uravnoteženi.

Obnova je izuzetna razvojna šansa, to se nebrojeno puta do sada pokazalo. Sve ono na čemu se pogriješilo u dosadašnjem razvoju, a što ovog trenutka možemo sagledati, se može preusmjeriti u drugom pravcu, odustati od pogrešnih opredjeljenja, a da ne govorimo o stvarima koje gradimo iznova.

Skaldan razvoj se osigurava između ostalog i aktivnim prostornim i urbanističkim planiranjem.

METOD OBNOVE

U obnovi gradova primjenit će se više metoda ali su najbitniji oni koji se odnose na sveru funkcioniranja obnove, jer će oni (financijski tokovi) artikulirati sve ostale tokove koji će imati javne pojavne oblike. Financijski tokovi će ubrazavati ili usporavati obnovu, ali je i usmjeravati.

Da bi se omogućilo efikasno financija obnove, kao i njena kontrola kroz financijske instrumentarije, bitna su sljedeća opredjeljenja:

- Tržišno gazdovanje nad imovinom grada, zemljišta, poslovni prostori se na licitacijama moraju dodjeljivati najpovoljnijim ponuđačima. Općina se kroz prodaju mora riješiti stambenog fonda, a sve kirije moraju biti ekonomske. Primjenom ovih principa grad iz vlastitih sredstava dobija veliku količinu novca za obnovu.
- Grad mora smanjiti troškove svog funkcioniranja, a to postiže:
 - iznajmljivanjem dijela objekata zajedničke komunalne potrošnje građanima u kojima će oni privređivati.
 - smanjenje troškova financiranja javnih poduzeća,
 - iznošenje dijela poslova javnih poduzeća na tržište, gdje je to moguće,
 - iznošenje poslova održavanja stambenog i poslovnog fonda na tržište,
 - iznošenje na tržište poslova planiranja, projektiranja i izvođenja radova infrastrukturnih objekata,
- Mora se omogućiti brzi ulazak kapitala van općine.
- Mora se osigurati novi način ubiranja gradske rente. Gradska⁴ renta mora postati generator urbanističkih tokova.
- Kvalitetno gazdovanje nad obrtnim kapitalom ostvarenim u prihodima grada i poslovima obnove.

SUSTAV

Kao sustavno rješenje sprovođenja poslova obnove grad Mostar se opredjelio za jedinstveno Javno poduzeće za obnovu i izgradnju koje obuhvata sve komunalne javne djelatnosti. To je samo jedno od mnogih rješenja.

Dobra strana ovog rješenja je mogućnost balansiranja, između djelova komunalnog sustava u cilju njihovog skladnog razvoja, a loša mogućnost nagomilavanja velike količine vlasti koja može postati otuđeni centar moći.

Zbog toga je u ovim slučajevima neophodno posebno pažnju posvetiti izgradnji tijela kontrole kao što su upravni odbor poduzeća ili savjet za prostorno uređenje pri gradskoj vladi ili saboru.

Sustavom se mora osigurati maksimalna javnost rada kao i kontrola svih procesa.

PRINCIPI

Od mnogih principa u obnovi i izgradnji porušenih gradova ovdje ćemo spomenuti samo neke:

- Vlasnik obnavlja svoj objekat
- Država se skoncitrira samo na obnovu objekata infrastrukture i objekte zajedničke komunalne potrošnje
- Javne objekte obnavljaju fondovi iz djelatnosti objekata
- Posao je javan, itd.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Ovaj rad nema pretenzija ulaska u dubine svakog ovdje pomenutog problema. Njegov je cilj u kontekstu trenutnog društvenog stanja sagledati sveobuhvatan problem grada kao urbanističkog sustava. U cilju kvalitetnog pristupa problemima obnove neophodan je dalji, ali znanstveniji pristup. svim ovdje pomenutim problemima. Odgovori na mođe od njih nisu dati ni na ostalim prostorima koji preživljavaju transformacije o kojima je ovdje riječ.

Rad sagledava probleme sa organizaciono funkcionalnog aspekta govoreći gdje znanost i tehnika trebaju dati ozbiljnije odgovore.

LITERATURA

- (1) Lewis Mumford: Grad u historiji, Naprijed, Zagreb 1988
- (2) Grupa autora: Drugi svjetski rat, Narodna knjiga, Beograd 1980
- (3) Zakon o utvrđivanju ratne štete, Narodne novine Republike Hrvatske, Zagreb 1992
- (4) Uputstvo o primjeni Zakona o utvrđivanju ratne štete (nacrt-verzija 6.0), IGH Zagreb za Ministarstvo financija, Zagreb 01.07.1992.
- (5) Zemljišna politika i programirano opremanje građevinskog zemljišta na području grada Mostara, JUGINUS, 1986.
- (6) Izvještaj o politikama vezanim za tržište gradskog zemljišta, OECD, prevod JUGINUS, 1990.

4) *Drastično se mijenja odnos prema gradskoj renti promjenom društveno političkog sustava. Rješenje promjena odnosa prema gradskoj renti u novom sustavu je jedan od temeljnih komunalnih problema bivših "socijalističkih" gradova.*